

(Ne)spravedlnost v péči o děti mladší tří let¹

Kristina Kalitová

(In)justice in Care for Children under Three Years of Age

Abstract: This article presents an analysis of the current (in)justice in childcare for children under three years of age in the Czech Republic by examining shifts in family and social policy after 1989. The paper compares three ways of redressing injustice: redistribution, recognition, and political representation in terms of domains of social injustice. Through the prism of Nancy Fraser's three-dimensional theory, the article analyses forms of redress in the economic, cultural, and political spheres. This approach aims to reveal the complexity of inequalities in childcare for children under three years of age and highlight the positive and negative aspects of family and social policy in the Czech Republic. The second goal of the paper is to establish a path towards amending the legislation that could change the legislation on family care in the Czech Republic based on a revision of values and the ideological and normative framework within which childcare for children under the age of three is understood in the Czech Republic.

Keywords: social justice, childcare, redistribution, recognition, representation

Kalitová, Kristina. 2021. (Ne)spravedlnost v péči o děti mladší tří let. *Gender a výzkum / Gender and Research* 22 (2): 71–86, <http://dx.doi.org/10.13060/gav.2021.020>.

Předložená studie zkoumá sociální politiku péče o děti mladší tří let² z hlediska tří různých druhů nespravedlnosti³, které se na tomto poli vyskytují. Vychází z premisy, že sociální

¹ Studie vznikla za finanční podpory projektu *Reflection of National and European Identity in the New Millennium (NAETINEM)*, Erasmus+ project No. 2019-1-CZ01-KA203-061227.

² Pro potřebu studie byla vybrána problematika péče o děti mladší tří let ze dvou důvodů. Za prvé v současné sociální politice České republiky lze na poli péče o děti mladší tří let vysledovat tři řady nespravedlností (nerovné přerozdělování, zneuznání, nerovná politická reprezentace). Za druhé neexistují dostatečná institucionální opatření, jež by byla schopna odstraňovat tyto řady podřízení u osob, které o děti mladší tří let pečují.

³ Nerovnosti vznikají na úrovni nerovné distribuce zdrojů, v otázkách uznání a v rovné politické reprezentaci pečujících (Fraser 2007).

politiku péče o děti mladší tří let lze chápat jako nástroj ke zmírnění nespravedlností, jež ji provázejí, ale že způsoby, jak toho dosáhnout, vycházejí z odlišných předpokladů a z rozdílných stanovisek o tom, co lze považovat za (ne)spravedlivé. V současné době je téma péče o děti mladší tří let velmi aktuální, protože péče je nejen jednou z příčin nerovností, jež existují v současné české společnosti (Křížková et al. 2008), ale zároveň je podstatnou součástí jejího správného a efektivního fungování (Fraser 2017). Rozbor se věnuje problematice péče o děti mladší tří let, neboť v rámci institucionálního zajištění péče se na tomto poli vyskytuje širší spektrum nespravedlností, než je tomu u dalších typů institucionální péče. Jak vyplývá z evropské zprávy o rozvoji zařízení pro děti, Česká republika patří v rámci Evropské unie ke státům s nejnižší dostupností tohoto typu péče (Evropská komise 2018).

Na změny sociální politiky péče o děti mladší tří let je ve studii nahlíženo prizmatem trojdimenzionální teorie Nancy Fraser, která pomáhá odhalit složitou povahu nerovností ve zvolené oblasti. Přístup kritické teorie N. Fraser poskytuje prostor pro hledání překážek, jež brání v realizaci spravedlnosti péče o děti mladší tří let, a tím i pro revizi a novou normativitu, jež by tato politická úsilí nestavěla proti sobě, ale naučila by je kooperovat (Fraser 2007). To by mohlo ovlivnit pohled na nespravedlnost v péči o děti mladší tří let a na propojování politik přerozdělování, uznání a reprezentace v různých sociálních kontextech a s větším odrazem v sociální politice České republiky.

V první části studie je stručně popsán teoretický rámec, který je založen na trojdimenzionální teorii Nancy Fraser a na metodologii kritické teorie. Ve druhé části je tato teorie aplikována na sociální politiku České republiky a problematiku péče o děti mladší tří let. Jsou zde analyzovány konkrétní příklady nerovností a pozitivní trendy v oblasti přerozdělování, uznání a politické reprezentace.⁴ Cílem je nalézt a analyzovat tyto řady znevýhodnění v naší současné sociální politice a pokusit se za využití přístupu N. Fraser objevit nebo naznačit nová normativní východiska, jež by otevřela společenskou diskusi a narušila stereotypy a rigidní schémata, která jsou v nynější době s otázkami péče o děti mladší tří let spojena.⁵ Na základě analýzy současných nedostatků sociální politiky České republiky v oblasti péče o děti mladší tří let je pak cílem nastínit jednotlivé afirmativní kroky, které by mohly vést k řešení genderových a sociálních nespravedlností na tomto poli.

⁴ V českém prostředí existuje řada studií věnujících se péči o děti v českém a evropském kontextu (Křížková et al. 2008; Hamplová et al. 2012; Saxonberg, Hašková, eds. 2012; Kuchařová et al. 2009). Ty poskytují přehled o sociální politice péče a o proměnách tématu péče z hlediska legislativního i institucionálního rámce a společenského nastavení.

⁵ Péče o děti mladší tří let je v české společnosti opředena řadou mýtů, tyto mýty analyzuje a vyvrací například kniha *Péče o nejmenší: boření mýtů* (Saxonberg, Hašková, eds. 2012).

Trojdimenzionální teorie Nancy Fraser

Analýza současných nespravedlností v oblasti péče o děti mladší tří let vychází z teoretických základů trojdimenzionální sociální politiky Nancy Fraser (2007). Fraser se dlouhodobě věnuje problematice sociální spravedlnosti, rovnosti a péči (Fraser 1994; 2016a; 2016b; 2017), proto je v této studii její teorie použita jako východisko pro analýzu sociálních problémů péče o děti mladší tří let i v českém kontextu. Její teorii jsem zvolila proto, že zkoumá (ne)spravedlnost z více úhlů, čímž vytváří účinný rámec pro rozbor politických, morálních a sociálních dilemat éry kapitalismu a kulturního pluralismu. Její trojdimenzionální model je podle mého názoru silným analytickým nástrojem, který lze použít i v kontextu (ne)spravedlnosti péče o děti mladší tří let. Pomocí její teorie lze totiž zkoumat a odhalovat více úrovní nespravedlnosti na tomto poli, aniž by byla jedna redukována na druhou.

Fraser (1998) nejprve přichází s dvoudimenzionální teorií spravedlnosti, jež je postavena na chápání politiky uznání a politiky přerozdělování jako dvou nepodmíněných nároků sociální spravedlnosti. S postupujícími globálními interakcemi svou dvoudimenzionální teorii rozšiřuje o třetí dimenzi, tzv. reprezentace, která reaguje na změnu chápání sociální spravedlnosti, jež začala překračovat hranice národních států (Fraser 2007; Szaló 2009). „Ať už jde o téma rozdělování nebo uznání, spory, které se zabývaly výhradně otázkou, ‚co‘ komu náleží jako záležitostí spravedlnosti pro členy společenství, se nyní rychle mění ve spory, ‚kdo‘ by měl být chápán jako člen a ‚jaké‘ společenství je relevantní. Musíme proto uchopit nejen ‚co‘, ale také ‚kdo‘.“ (Fraser 2007: 155) Tento přístup je relevantní rovněž pro promyšlení nespravedlnosti v oblasti péče o děti mladší tří let v českém kontextu, neboť globální interakce se dotýkají rovněž sociální politiky národních států. S narůstajícím významem nadnárodních korporací, globálního kapitálu, volného pracovního trhu a kvůli migraci nastává zneuznání některých členů společnosti a veřejné zdroje jsou přerozdělovány nerovným způsobem (Fraser 2007). Tyto globální interakce se zároveň podílejí i na tom, kdo má být v současném českém systému sociální politiky chápán jako její relevantní člen, a ovlivňují také to, zda tyto politiky poskytují hlas všem, kteří jsou dotčeni nějakou formou nespravedlnosti či nerovnosti v oblasti péče o děti mladší tří let.

Reprezentace, jako třetí politická dimenze spravedlnosti, je vedle statusového uznání a ekonomického přerozdělování důležitá ještě z jednoho důvodu, a to proto, že je polem, na kterém se boje o uznání a přerozdělování odehrávají, a stanovuje kritéria sociální sounáležitosti, čímž specifikuje dosah obou dimenzí (Fraser 2007). „Na úrovni konstituování hranic politického je reprezentace záležitostí sociální sounáležitosti; v sázce je zde inkluze do společenství těch, kteří vůči sobě vznášejí nároky na spravedlnost. Na úrovni pravidel rozhodování je reprezentace záležitostí procedur,

kteří strukturují veřejné procesy soupeření; v sázce jsou zde podmínky, za nichž osoby zahrnuté do politického společenství vyslovují své nároky a posuzují své debaty.“ (Fraser 2007: 160)⁶

Tyto tři formy (ne)spravedlnosti zastřešuje Fraser pojmem participační parita⁷, jež je v tomto ohledu hodnotícím aspektem, jenž spojuje tři požadavky sociální spravedlnosti do jednotného rámce (Fraser, Honneth 2004). Hodnotí jednotlivé nápravy nespravedlnosti tak, že je-li vznášen nárok na spravedlnost, je nutné ukázat, že společenské změny, o které je usilováno, tyto nároky dostatečně podporují (Fraser 1998: 26). „Ti, kteří požadují přerozdělování, musí ukázat, že jimi obhajované hospodářské reformy budou poskytovat objektivní podmínky plnohodnotné účasti těch, jimž jsou doposud odírány – a to, aniž by zároveň neospravedlnitelně vytvářely nebo posilovaly disparity jiných aspektů. Podobným způsobem musejí ti, kteří vyžadují uznání, ukázat, že sociokulturně institucionální změny, o které usilují, budou podporovat potřebné intersubjektivní podmínky – aniž by opět zároveň neospravedlnitelně vytvářely nebo posilovaly jiné disparity.“ (Fraser, Honneth 2004: 66–67) Participační parita tak slouží jako interpretační ideál sociální spravedlnosti a normativní jádro, jež by mělo všem členům společnosti poskytovat rovný společenský status a umožnilo by jim spolu navzájem jednat jako rovný s rovným (Fraser 2004).

Rozdělení tří forem nespravedlnosti na přerozdělování, uznání a politickou reprezentaci se zdá být sporné, neboť, jak tvrdí například Marion Iris Young (2010), se tyto nespravedlnosti v sociální realitě protínají. Sama Fraser uznává, že tyto nespravedlnosti existují jen zřídkakdy v „čistých formách“, ale za jejich rozdělením stojí argument, že toto rozdělení je zásadní, pokud chci porozumět souladu či nesouladu mezi nerovnostmi a strategiemi náprav nespravedlností, které byly vytvořeny z důvodu jejich řešení (Fraser 2007). Zaměřím se na to, v čem jednotlivé formy nespravedlnosti a jejich nápravy, jež bývají podle Fraser (2007) často stavěny proti sobě, spočívají.

Ekonomická nespravedlnost zahrnuje vykořisťování, ekonomickou marginalizaci a ekonomickou deprivaci. Tyto nespravedlnosti tkví ve využití činnosti osob nebo skupin k vlastnímu obohacení, v omezení pracovních příležitostí a odepření odpovídající materiální úrovně těm, kteří jsou postiženi redistributivní nespravedlností. Takové nespravedlnosti vyžadují konsenzuální politiku přerozdělování, jež bude snižovat pře-

⁶ Hranicí politického má Fraser (2007) na mysli hranice politické dimenze spravedlnosti, které se soustředí na témata členství, a procedury, jež se týkají reprezentace.

⁷ Participační parita je v myšlení Nancy Fraser chápána jako představa rovné účasti, tzn. že opatření a normy společnosti by měly být spravedlivé do té míry, že umožní všem jejím členům a členkám rovnou účast, že zajišťují paritu účasti na tvorbě institucionálních hodnotových vzorců, že umožní účast na všech procesech, jež se týkají přerozdělování nebo uznání, v širším rámci na všech formách sociální interakce. Participační parita je tedy obecným normativním jádrem, jež sama Fraser (2013: 193) popisuje jako radikálně demokratickou interpretaci morální hodnoty rovnosti.

kážky ekonomické nerovnosti odstraněním ekonomických bariér nebo přerozdělením zdrojů tak, aby byly napraveny vzniklé deficity (Fraser 1998, 2007).

Kulturní nespravedlnost spočívá v kulturní dominanci, která je vázána na vzory interpretace a stereotypy, jež jsou spojeny s rozdílnou kulturou. Reflektuje také zneuznání, jež je ve společnostech zviditelněno prostřednictvím autoritativní reprezentace některých osob, skupin nebo společenství, dále neúcty, která znevažuje každodenní kulturní reprezentace odlišných kultur (Fraser, Honneth 2004). Principy spravedlnosti uznání jsou tedy vztaženy k politice rozdílu nebo identity, jež představuje konflikty v oblasti genderu, národnosti či etnicity, a zahrnují zneuznání, neúctu či stereotypizaci vůči jednotlivcům nebo společenským skupinám. Formou nápravy těchto forem podřízení je dekonstrukce samotných kategorií, jež podporují rozdíly a nerovné postavení mezi skupinami a které nespravedlnosti v úrovni uznání vytvářejí (Fraser, Honneth 2004). To vyžaduje dobře fungující politiku uznání, jejíž strategií by měly být pokusy o dekonstrukci kategorií, jež podporují rozdílné postavení členů/členek a skupin ve společnosti a generují zneuznání (Honneth 1996).

Politická nespravedlnost souvisí s nespravedlností ekonomickou a kulturní, protože nerovné rozdělování a zneuznání nevyhnutelně omezuje schopnosti osob zapojovat se do všech druhů občanské a politické činnosti (Sklair 2017). Fraser nicméně tvrdí, že i přes úzké vazby mezi jednotlivými druhy nespravedlnosti může politická nespravedlnost tyto dimenze překračovat. Je to dáno povahou rozhodovacích pravidel státu a jeho jurisdikcí, které přispívají k tomu, že mnohá politická pravidla upírají některým členům a členkám možnost účastnit se rozhodování (Fraser 2007; 2016a).

Přerozdělování a uznání chápe Fraser (2007) rovněž v politickém slova smyslu, jelikož jsou bezesporu předmětem politických sporů a jsou mocensky zatížené.⁸ Politickou reprezentací má však na mysli „...politické ve specifičtější, konstitutivním slova smyslu, který se týká konstituování státní jurisdikce a rozhodovacích pravidel ohledně sporů. Politické v tomto smyslu představuje scénu, na které se odehrávají boje kolem rozdělování a uznání. Politická dimenze spravedlnosti ustanovuje kritéria sociální sounáležitosti, tedy určuje, kdo je chápán jako člen. Tím specifikuje rozsah dalších dimenzí, protože říká, kdo je zahrnut, a kdo vyloučen z okruhu těch, koho se týká spravedlivé rozdělování a reciproční uznání.“ (Fraser 2007: 159)

Nespravedlivá reprezentace se týká rovněž diskutabilní politiky rámců, která některé členy/členky a skupiny nezařazuje do legitimní politické komunity (Fraser 2007).

⁸ Politická nespravedlnost přispívá k marginalizaci a nesprávnému rámování, kdy jsou někteří členové a některé členky společnosti postaveni/postaveny mimo legitimní politickou komunitu (Fraser 2007; Sklair 2017).

Trojdimenzionální nespravedlnost v péči o děti mladší tří let v České republice

V této kapitole bude trojdimenzionální teorie Nancy Fraser aplikována na péči o děti mladší tří let v České republice. Pokusím se nalézt institucionalizované překážky participační parity v české sociální politice posledních třiceti let. V tomto období se politika přerozdělování postupně posouvala k politice uznání (Saxonberg, Hašková, eds. 2012). V současné době v souvislosti s globálními interakcemi, které ovlivňují politiku České republiky, se politika týkající se péče o děti mladší tří let věnuje rovněž otázkám politické reprezentace (Linková, Vohlídalová 2018). Pokusím se ukázat, že tyto postupné posuny v přístupech k řešení problematiky péče o děti v tomto věku zachycují hlubší změny sociální politiky a že odrážejí pokusy, jež se snaží řešit těžkosti v politickém systému, institucionálním zajištění péče i v hodnotových a ideových rámcích, které problematika péče o děti mladší tří let zrcadlí. Následující kapitoly se věnují jednotlivým druhům nespravedlnosti v oblasti přerozdělování, uznání a politické reprezentace v české sociální politice.⁹ U jednotlivých druhů nespravedlnosti se pokusím nalézt negativní i pozitivní prvky, tak abych na základě jejich zhodnocení stanovila v poslední části práce normy a afirmativní kroky, jež by mohly vést k větší rovnosti a spravedlnosti v oblasti péče o děti mladší tří let.

Politika přerozdělování

Politika přerozdělování dominovala po roce 1989 v České republice a soustředila se zejména na odstraňování finančních překážek a na přerozdělování veřejných zdrojů k potlačení a omezení nespravedlnosti ve všech aspektech života jednotlivce (Plasová 2008). Nerovnosti v péči o děti mladší tří let byly vyrovnávány formou rodičovského příspěvku¹⁰, který nahrazoval příjem rodiče, jestliže zůstal doma, aby pečoval o děti, a to po dobu tří let.¹¹ Od roku 1990 měla na rodičovský příspěvek nárok matka nebo otec, a to do tří let věku dítěte. Od roku 1995 byla délka prodloužena až do čtyř let věku dítěte. Rodičovský příspěvek má vyrovnávat ztrátu příjmu jednoho z rodičů v důsledku péče o děti, reálně se výše rodičovského příspěvku ale pohybuje mezi 30–50 % původního příjmu rodiče. U dětí mladších dvou let je přitom podmínkou k získání finančního příspěvku skutečnost, že dítě navštěvuje zařízení kolektivní péče o dítě pouze omezený počet hodin v měsíci, což výrazně omezuje možnost

⁹ Fraser (2005; 2007) klade důraz na to, aby jednotlivé formy náprav nespravedlnosti nebyly stavěny proti sobě, ale vedle sebe takovým způsobem, že jedna kategorie nebude redukována na druhou, o což se v následujících kapitolách pokusím.

¹⁰ Od roku 1970 do roku 1990 nesl příspěvek název „mateřský příspěvek“ a byl určen pouze pro ženy (Křížková et al. 2008:30–31).

¹¹ Od roku 1988.

pečujících dosáhnout původní výše příjmů¹² (Křížková et al. 2008). Od roku 2004 mohly být děti do tří let věku umístěny v institucionálním zařízení nejvýš po dobu pěti dní v měsíci. Od roku 2008 mohly mladší děti navštěvovat předškolní zařízení nejdéle 46 hodin měsíčně (MPSV 2020). Od roku 2020 se limit pro umístění dětí do dvou let v předškolní péči zvýšil na 92 hodin, aniž by rodiče přišli o rodičovský příspěvek (MPSV 2020). Tato změna výrazně pomohla efektivitě redistributivní politiky rodičovského příspěvku, neboť umožňuje pečujícím pracovat na zkrácené úvazky, čímž se zmírňuje rozdíl a nespravedlnost ve finančním příjmu rodiny, pokud se stará o dítě mladší tří let. Překážku této formě redistributivní politiky nicméně klade počet zařízení institucionální péče v České republice. Jedná se zejména o nedostatek skupin poskytujících nerodinnou péči (dětské skupiny, mikrojesle), které jsou provozovány mimo režim školského zákona. K 31. 12. 2020 existovalo v ČR 1 000 dětských skupin a 102 mikrojeslí s celkovou kapacitou 16 500 dětí (Barvíková et al. 2018)¹³, čímž se Česká republika řadí v rámci Evropské unie ke státům s nejnižší dostupností péče o malé děti.¹⁴ Od roku 2024 budou tyto skupiny nahrazeny jeslemi¹⁵ s celkovou kapacitou 15 000 dětí, přičemž podle analýzy ministerstva práce nyní chybí až 20 000 míst pro děti do tří let (MPSV 2020). Právě zvýšení počtu zařízení institucionální péče o děti mladší tří let může být cestou ke spravedlivější redistributivní politice a k odstranění znevýhodnění v rámci české společnosti. Pokud se vytvoří dostatečný počet míst pro děti mladší tří let, bude redistributivní politika České republiky posílena, neboť celkové náklady na současný rodičovský příspěvek přesahují náklady na dotace dětí

¹² Reálně je těžké určit hranici kolektivní péče a ve studii nepředpokládám výpomoc rodiny, sousedů a přátel při péči o děti mladší tří let. Rodič pobírající příspěvek přitom může pracovat bez omezení, tento fakt ale výrazně omezuje právě limit pro umístění dětí do předškolní péče a je znevýhodňující pro rodiče, kterým nepomáhá v péči další osoba nebo osoby.

¹³ Ke 2. 5. 2018 existovalo v ČR 645 dětských skupin a 71 mikrojeslí s kapacitou 8 721 dětí. Oproti roku 2017 stoupl počet těchto typů zařízení o 30 % (Barvíková et al. 2018: 13). Je zde viditelný vzrůstající trend institucionalizované péče o děti mladší tří let v rámci sociální politiky ČR.

¹⁴ Roli v tom hrají přetrvávající a vyvrácené názory, že dítě umístěné do institucionální péče před třetím rokem věku života je podrobena nepřiměřené zátěži a je vystaveno riziku deprivčních situací (Matějček 2005: 74). Institut pro demokracii a ekonomickou analýzu (IDEA) přitom zkoumal přes sto třicet tisíc dětí a došel k závěru, že institucionální péče o děti mladší tří let představuje veskrze pozitivní trend, zejména u dětí ze znevýhodněných rodin. Deprivaci vyvrací i kniha *Péče o nejmenší: boření mýtů* (Saxonberg, Hašková, eds. 2012). Tento přetrvávající stereotyp je ale stále podporován některými českými psychology čerpajícími ze studií Zdeňka Matějčka, jako je například Jaroslav Šturma (2009), Helena Klímková (2014), Marie Zápecová (2009), byť nejsou jejich závěry o škodlivosti institucionální péče o děti mladší tří let podloženy průkaznými studiemi.

¹⁵ Zánik dětských skupin a mikrojeslí je dán nejistotou v jejich financování. V novém programovém období po roce 2020 (2021–2027) může financování z rozpočtu EU skončit, což vyžaduje změnu v přerozdělování zdrojů na podporu péče o děti mladší tří let. MSPV proto přišlo s návrhem novely zákona, který by, vedle změny názvu na jesle pro děti do tří let, měl zajistit vyšší kvalitu péče, a především stabilní financování (Hosnedlová 2020).

v institucionální péči, a to díky odvodům na daních rodičů, které by vznikly, kdyby rodiče měli možnost pracovat.¹⁶

Efektivní přerozdělování finančních zdrojů na rodičovský příspěvek a čerpání financí na podporu institucionální péče, lepší rozšiřování infrastruktury péče o děti mladší tří let z evropských strukturálních a investičních fondů a také snazší přístup k finančně dostupné a kvalitní péči o děti mladší tří let by mohly omezit nespravedlnost na poli přerozdělování. V důsledku toho by efektivnější redistributivní politika mohla pomoci zvýšit možnosti pečujících na trhu práce, stejně jako přispět k rozvoji kognitivních a sociálních schopností dětí do tří let věku. A díky zvýšené kapacitě institucionálních zařízení v neposlední řadě posílit sociální začlenění dětí ze znevýhodněných prostředí a omezit tím vykořisťování pečujících osob s malými dětmi na trhu práce. Zároveň se bude zlepšovat rovnováha mezi rodinným a pracovním životem. Vidím zde tři řády podřízení v oblasti přerozdělování¹⁷ a v sociální politice České republiky.¹⁸ Jednotlivé navržené nápravy by mohly ovlivnit chápání mnohoúrovňové nespravedlnosti v redistribuci veřejných zdrojů. Stále jsou ovšem tyto úrovně nespravedlnosti jen jedním řádem v problematice nespravedlnosti péče o děti mladší tří let, neboť řeší jen jejich ekonomickou stránku. K efektivně nastavené teorii spravedlivé péče o děti mladší tří let ale nestačí pouze spravedlivé přerozdělování¹⁹, nýbrž je nutné zamýšlet se nad stávající normativitou a pokusit se změnit celý hodnotový systém a to, jak je v České republice péče o děti mladší tří let chápána (Saxonberg, Hašková, eds. 2012). Proto je nutné zaměřit se rovněž na druhý pilíř spravedlnosti, který Fraser (2007) vidí ve spravedlivém uznání. V tomto případě se jedná o spravedlivé hodnocení přínosu péče o děti mladší tří let pro českou společnost. Problematika spravedlnosti v otázkách uznání bude popsána v následující kapitole.

¹⁶ „Na nynějších 15 000 míst v jeslích a mikrojeslích by to ročně činilo buď 922,8 milionu, nebo 1,38 miliardy. Na odvodech a daních od rodičů by ale rozpočet získal 1,57 miliardy.“ (ČTK 2020)

¹⁷ Tři řády podřízení – omezení možností pečujícího na trhu práce (ekonomická marginalizace), vykořisťování pečujícího (práce na černo, nekvalifikovaná práce ad.), ekonomická deprivace (30–40 % původních příjmů).

¹⁸ Jedná se o řády podřízení v ekonomické oblasti, kterými jsou vykořisťování, ekonomická marginalizace a ekonomická deprivace.

¹⁹ Odklon od řešení nespravedlnosti na poli péče o děti mladší tří let principy politiky přerozdělování spočívá zejména v neočekávaných a neúmyslných důsledcích přerozdělovacích opatření. Jak tvrdí Fraser (2017), přerozdělení zdrojů může zvyšovat diferenciaci skupin a generovat stigmatizaci prostřednictvím tvorby znevýhodněné skupiny pečujících (ve smyslu dávek sociální podpory, rodičovského příspěvku ad.), kterým se ve společnosti dostává „zvláštní pozornosti“. Příkladem stigmatizace a zvýšené mediální pozornosti z českého prostředí může být společenská diskuse ve veřejném prostoru a na sociálních sítích (ČT 24 2019), jež byla vyvolána po zvýšení rodičovského příspěvku o 80 000 korun od ledna 2020, kdy se projevila marginalizace příjemců příspěvku a zneuznání péče.

Politika uznání

Druhým důležitým předpokladem spravedlnosti na poli péče o děti mladší tří let je spravedlivé uznání všech členů a členek společnosti jako sobě rovných. Hledisko ocenění přínosu péče pro společnost je významným aspektem při nalézání principů a norem spravedlnosti v péči o děti mladší tří let, neboť překračuje ekonomické chápání tohoto pojmu (Cohen 2008: 58).

„Vzestup kapitalismu zesílil rozdělení pohlaví – oddělením ekonomické produkce od sociální reprodukce, zacházením s nimi jako se dvěma oddělenými věcmi, které jsou umístěny ve dvou odlišných institucích a koordinovány dvěma odlišnými způsoby. Produkce se přesunula do továren, kde byla považována za ‚ekonomickou‘ a odměňována mzdou. Reprodukce zůstala v pozadí, odsunuta do nové domácí sféry, kde byla sentimentalizována a naturalizována, vykonávána kvůli ‚lásce‘ a ‚ctnosti‘ jako protiklad k penězům.“ (Fraser 2016a: 30) Kategorie přerozdělování a uznání je tedy potřeba považovat za dva nepodmíněné nároky na spravedlnost a jako takové je třeba je redefinovat. Nelze proto stavět politiku přerozdělování a uznání proti sobě, ale naopak je nutné je chápat jako dva aspekty, jež strukturují nespravedlnosti v české společnosti. Přerozdělování finančních zdrojů nemá dostatečný efekt pro uznání péče o děti mladší tří let jako plnohodnotné práce, stejně tak samotné uznání péče je omezeno (znehodnoceno) nedostatečnou finanční podporou pečujících a institucí, jež péči o děti do tří let zajišťují.

V 90. letech 20. století se pozornost sociálních vědců vedle problematiky přerozdělování zaměřila rovněž na problematiku kulturního uznání²⁰, respektive zneuznání péče o děti mladší tří let, jež může být zdrojem nespravedlnosti ve společnosti. Teorie uznání rozpracovali např. Axel Honneth (1996), Judith Butler (2008), Charles Taylor (1992) či Iris M. Young (1990), jejichž práce poukazovaly na potřebu uznání společenského statusu znevýhodněných jedinců ve společnosti, v našem případě osob, které pečují o děti mladší tří let.

Uznání chápu jako otázku statusu (Fraser 2007), jelikož vychází ze zkoumání institucionálních kulturních hodnotových vzorců, a to na základě dopadů na postavení členů a členek společnosti (Fraser, Honneth 2004: 53). Teorie uznání se zaměřily zejména na osobní vztahy, rodinu a postavení pečujícího v rámci komunity i celé společnosti. Spra-

²⁰ Uznání je v článku chápáno jako záležitost spravedlnosti (Fraser, Honneth 2004: 52); je-li narušeno dominantní kulturou, dochází k devalvací osoby a jejího společenského statusu plnohodnotného partnera ve všech společenských interakcích. To může mít za následek narušení sebeporozumění členů a členek skupin a mohou vznikat stereotypní přístupy k těmto skupinám a kategoriím. U problematiky péče o děti mladší tří let to lze ostatně vidět v samotném jazykovém diskursu, kdy je přerozdělovací systém současné politiky nazýván mateřskou/rodičovskou dovolenou. Poukazuji tím na pojem dovolená, který může vytvářet jistá stereotypní schémata týkající se péče o děti mladší tří let, jež jsou v české společnosti pevně zakořeněna.

vedlivé uznání by mělo splňovat podmínku rovného společenského statusu jednotlivců uvnitř všech struktur společnosti, uznání jejich individuality a podmínku možnosti plnohodnotně participovat na všech oblastech společenského života (Fraser 2007). Principy uznání jsou „... normativním potenciálem, který se znovu uplatňuje v každé společenské skutečnosti, protože je tím nejtěsnějším způsobem spjat se strukturou lidského zájmu.“ (Fraser 2004: 303) V tomto ohledu, podívám-li se na problematiku péče o děti mladší tří let a hledání východisek z nespravedlnosti uznání, se řešení tohoto druhu nespravedlnosti více odklání od roviny praktické politiky, jak je tomu v případě politiky přerozdělování, do roviny filosofické. Cílem spravedlivého uznání by totiž mělo být narušení hodnotových vzorců, jež zpochybňují přínos těch, kdo ve společnosti o děti mladší tří let pečují. Současné hodnotové vzorce české společnosti zpochybňují přínos pečujících²¹, čímž ovlivňují jejich status i ekonomickou závislost. Česká společnost by proto měla usilovat o změnu a postupně narušovat zavedené stereotypy, hodnotové vzorce a diskursy, v nichž je problematika péče o děti mladší tří let promyšlena. Zneuznání péče se totiž v současnosti projevuje například v obtížnějším postavení pečujících na trhu práce nebo nižšími důchody (MPSV 2020). V největším ohrožení jsou v tomto případě domácnosti samozživitelů a samozživitelek, rodiny se třemi a více dětmi nebo domácnosti rodičů s nízkým vzděláním (Hamplová et al. 2012: 94).

Mezi principy, které by mohly narušovat zavedená schémata, jež zneuznávají postavení pečujících, lze zařadit edukaci obyvatel, zvýšenou podporu rodinné politiky, zlepšení a rozšíření institucionální péče, flexibilní rodičovskou dovolenou nebo větší zapojení otců do péče o děti mladší tří let. Jedná se o afirmativní kroky, jež jsou, vzhledem k současnému nastavení hodnotových vzorců české společnosti, s to schopny obstát v prakticko-politickém měřítku. Nabízí se i další řešení, jako je například nepodmíněný základní příjem pro všechny občany a občanky státu. Ten by mohl být cestou změn genderové struktury dělby práce a tradičního modelu muž coby živitel, žena jako pečovatelka (Uhde 2018). Toto řešení by v rodinách snížilo počet odpracovaných hodin a docenilo by společenský přínos práce, jež není nyní finančně hodnocena. Stejně je tomu v případě zkráceného pracovního týdne. Tyto přístupy předpokládají iniciativu a velký nátlak na českou politickou reprezentaci, a jsou v současných podmínkách podle mého názoru příliš transformativní. Nicméně jsou stimulem a další z možností, jak nespravedlnost na poli péče o děti mladší tří let řešit.

²¹ Jsou zpochybňována i některá redistributivní opatření, která by mohla statusové uznání podporovat (Saxonberg, Hašková, eds. 2012). Příkladem může být zpochybnění přínosu institucionální péče, jako to činí například Zdeněk Matějček (2005), kdy pečující osoby, jež mají děti mladší tří let umístěny v institucionální péči, jsou označovány termíny, jako je například „krkavčí matka“. (Saxonberg, Hašková, eds. 2012) Dalším dokladem stereotypu z praxe/života je například „Proč si to dítě pořizovala, když ho hned odložila do jeslí?“ – „Jde na další mateřskou, protože se jí nechce pracovat.“ – „Pořizují si co nejvíce dětí, aby měli dávky.“ Zde je zřejmý důkaz toho, jak je problematika spravedlnosti uznání a přerozdělování propojena.

Propojení principů přerozdělování a uznání prostřednictvím participační parity je jednou z možných cest, jimiž lze zefektivňovat přerozdělování financí na péči o děti mladší tří let a pracovní trh, který doposud nevyužívá erudovaně potenciál pečujících (Hamplová et al. 2012). Revidované redistributivní principy by potom mohly mít pozitivní dopad na pečující, na jejich rozvoj a sebevědomí (Honneth 1996), což se může projevit i v proměně hodnot, normativity a tím i sociální politiky České republiky. Při posuzování požadavků spravedlnosti, uznání a přerozdělování je ale důležitý ještě jeden faktor, a tím je rovná politická reprezentace.

Reprezentace

Rovná reprezentace je vedle přerozdělování a uznání třetí dimenzí spravedlnosti, na které by měly být postaveny normy a instituce ve společnosti (Fraser 2007). S pojmem reprezentace přichází N. Fraser v reakci na globální interakce, kdy je potřeba vzhledem k oslabování politické moci národních států nově reflektovat sociální realitu.

Reprezentace je záležitostí politiky. Přerozdělování a uznání ale chápe Fraser (2007) rovněž v politickém slova smyslu, protože jsou předmětem politických a mocenských sporů. Reprezentaci nicméně považuje za konstitutivní prvek vyjednávání sporů v oblastech přerozdělování a uznání (Fraser 2007). Podle Fraser je reprezentace významná ještě z jednoho hlediska, a to proto, že je schopna reagovat na nový rámec úvah o spravedlnosti, který přenáší zamyšlení o spravedlnosti do éry globálních interakcí.²² Kvůli globálním interakcím se prohloubily nerovnosti v otázkách rovné politické reprezentace, jež by měla zajišťovat všem členům a členkám společnosti rovnou participaci na politice a možnost komunikovat o relevantních požadavcích přerozdělování a uznání v politickém prostoru. V globálním prostoru, kdy problematika spravedlnosti překračuje hranice národních států, je některým členům a členkám společnosti chybně upírána možnost účasti na politice, čímž se stávají tzv. nečleny/nečlenkami, kteří/které jsou vyloučeni/vyloučeny z politického vstupu (Olson 2008). Takové nespravedlnosti jsou založeny zejména na sociální stratifikaci, sociální třídě a sociálním statusu, s nimiž vstupují osoby do sociální interakce a jejichž přičiněním je jim na základě příslušnosti k nižší společenské vrstvě upřen status plnohodnotného občana /plnohodnotné občanky. Politická reprezentace a nespravedlnosti s ní spojené jsou dále definovány vlivy, jako je například pohlaví, rasa či etnicita (Fraser 2016b).

Nerovnosti v otázkách přerozdělování a uznání se dotýkají i nerovné politické reprezentace a s ní spojeného politického hlasu, jenž může být některým členům a člen-

²² Diskuse o nápravách nespravedlností probíhá v současné době v makroregionálním, transnacionálním a globálním prostředí, nicméně pokusy o nápravu se stále uskutečňují zejména v rámci národních států (Hrubec 2013: 23). Tento metodologický nacionalismus přestává být v dnešní době vyhovující (Szaló 2009; Beck 2007; Young 2010).

kám společnosti upírán²³ (Sklair 2017). Právě rovná politická reprezentace, zastřešená obecným principem participační parity (Fraser 2007), by měla formulovat normativní požadavky a adekvátně reagovat na hlas těch, kteří jsou nějakým druhem nespravedlnosti zasaženi.²⁴ Omezení politické participace na úroveň národních států znemožňuje mnoha osobám zasaženým ekonomickými nebo kulturními nespravedlnostmi žádat o přerozdělování a uznání. Nespravedlnost tudíž vzniká mezi národním rámcem politického členství a nadnárodními socioekonomickými strukturami. Roste tím význam důsledků transnacionalizace péče o děti mladší tří let a politická reprezentace je velmi úzce spojena s principy přerozdělování a uznání.

Soustředím se na příklad osob pečujících o děti mladší tří let v České republice. Podle současného právního řádu mají nárok na peněžitou pomoc v mateřství všichni, kdo splnili podmínku 270 dní účasti na nemocenském pojištění v posledních dvou letech (MPSV 2020). Rodičovský příspěvek, který není vázán na předchozí mzdu a je vyplácen po skončení mateřské dovolené, je přiznán všem, kdo jsou hlášeni k pobytu v ČR. Zároveň však v kontextu globálních nerovností a pod tíhou tlaku na komodifikaci péče vzrůstá poptávka po chůvách a pomocnicích v domácnostech, jimiž se ženy snaží nahradit chybějící institucionální aparát péče²⁵ (Uhde 2012). To s sebou přineslo nárůst neformálního zaměstnání a práce na černo v oblasti péče o děti mladší tří let, důsledkem čehož je nedostatečná sociální ochrana osob, které pečují o děti jiných, i problémy při čerpání dávek v případech péče o vlastní dítě v budoucnu (Sekeráková Búriková 2017). Typickým příkladem, jenž s tímto jevem souvisí, je vykořisťování migrantek a migrantů.²⁶ Tyto osoby jsou chybně vyjmuty z rámce úvah o spravedlnosti a je nutné začít diskutovat o všech třech řádech podřízení s transnacionálním přesahem. V tomto ohledu se nabízí princip „všech dotčených“, který by byl schopen zahrnout do úvah o spravedlnosti všechny osoby, jež jsou zasaženy nějakou sociální strukturou

²³ Třeba tím, že ve společnosti nejsou chápáni/chápány jako její plnohodnotní členové / plnohodnotné členky. Příkladem mohou být skupiny osob, které jsou ve společnosti marginalizovány a jejichž hlas a požadavky jsou ve společnosti přehlíženy.

²⁴ Problémem se v tomto ohledu může stát samotné chápání subjektu nespravedlnosti, jenž se s ohledem na přijatelné limity nerovnosti liší (Olson 2008). Proto chápou reprezentaci zároveň jako metaúroveň politické nespravedlnosti (Fraser 2010), která vznikla jako důsledek rozdělení globálního politického prostoru na ohraničené společenské řády.

²⁵ Ministerstvo práce zveřejnilo analýzu dostupnosti zařízení péče o děti v předškolním věku, ze které jasně vyplývá, že v roce 2020 chybělo na 20 000 míst v dětských skupinách a v mikrojeslích (Zykanová, Janhubová 2020).

²⁶ Kniha *Panie k deťom a na upratovanie* (Sekeráková Búriková 2017) poukazuje na fakt, že například na Slovensku se nárůst neformálního zaměstnání v oblasti péče netýká pouze migrantek, jako je tomu v jiných evropských zemích. Na Slovensku se naopak jedná většinou o ženy, které jsou stejné národnosti jako ženy, jež jejich služby využívají. Přestože nebyla provedena adekvátní studie v českém prostředí, lze se domnívat, že vzhledem k podobnému sociokulturnímu prostředí bude podobná situace panovat i v České republice.

či institucí bez ohledu na státněteritoriální uspořádání (Fraser 2007). Zviditelnění přímé a nepřímé reprezentace zájmů, potřeb, zkušeností a sociální perspektivy pečujících o děti mladší tří let chápu jako jeden z nejdůležitějších faktorů a předpokladů k dosažení spravedlnosti na všech dalších úrovních. Politické změny mohou být významným faktorem, který zajistí pečujícím rovné podmínky a bude podporovat prorodinné klima.²⁷ Předpokladem politické reprezentace jsou změny na úrovni přerozdělování a uznání, jež mají vliv na sociální mobilitu jednotlivců a jednotlivkyň v rámci společnosti a jež budou podporovat proměny na veřejné i soukromé úrovni, v rámci formálních i neformálních vztahů uvnitř společnosti.

Bez politické reprezentace nebude možné dosáhnout spravedlnosti na úrovních, které byly analyzovány výše, tedy na úrovni přerozdělování a uznání, neboť čím větší reprezentace bude prosazována do oblasti péče o děti mladší tří let, tím budou pravděpodobnější rovná a demokratická politická rozhodnutí ve prospěch spravedlivého uznání a přerozdělování. Právě reprezentace na všech úrovních rozhodovacích procesů, od lokální až po globální, nabízí možný přístup a inovativní pohled na řešení nespravedlností v oblasti péče o děti mladší tří let v České republice. Vyžaduje to změnu vzorců a modelů, jež představují optimální fungování péče o tyto děti a tím i změnu samotné normativity k této problematice v rámci naší společnosti.

Závěr

V práci byly analyzovány tři řády podřízení, které se týkají problematiky péče o děti mladší tří let, jež se stává v české společnosti stále palčivějším tématem. Za využití teorie Nancy Fraser bylo snahou studie nalézt řády podřízení, spočívající v nerovné redistribuci, zneuznání a nerovné politické reprezentaci, najít tyto nerovnosti ve struktuře péče o děti mladší tří let v rámci české sociální politiky a naznačit normativní a prakticko-politická východiska pro spravedlivější uspořádání české společnosti v této oblasti.

Na úrovni přerozdělování byla navržena efektivnější finanční podpora a zvýšení počtu zařízení institucionální péče o děti mladší tří let (dětské skupiny, mikrojesle), díky nimž by byla lépe podporována zaměstnanost pečujících o děti mladší tří let, byl by vyrovnán deficit ztráty příjmu rodiny a bylo by omezeno vykořisťování pečujících osob na trhu práce. V okamžiku redistributivních náprav by zároveň měly být postupně narušovány hodnotové vzorce, které zpochybňují přínos pečujících české společnosti, čímž bude ovlivněn jejich status i ekonomická (ne)závislost. Mezi konkrétní nápravy lze řadit edukaci obyvatel, flexibilní rodičovskou dovolenou, rozšíření institucionální péče

²⁷ Prorodinné klima je chápáno jako celý soubor faktorů, který ovlivňuje spravedlnost vůči pečujícím o děti mladší tří let. Na prorodinném klimatu se tak odráží spravedlnosti v oblasti přerozdělování uznání i politické reprezentace.

a zvýšenou podporu prorodinné politiky.²⁸ Do budoucna je dobré, ve vztahu k péči, rovněž vytvářet povědomí o nepodmíněném základním příjmu a zvažovat výhody a nevýhody zkráceného pracovního týdne. Česká společnost by se ale v otázkách uznání měla soustředit zejména na narušování zavedených stereotypů, hodnotových vzorců a norem, jež jsou spojeny se zneuznáním pečujících.

Nároky spravedlnosti týkající se přerozdělování, uznání a reprezentace by měly být řešeny v jednotném rámci, tzn. měly by se souběžně zaměřovat na všechny řády podřízení, aby se co nejvíce zvýšila efektivita těchto náprav. Mělo by se tedy cílit na kombinovaná řešení, jež formou přerozdělování budou podporovat status pečujících, měnit hodnotové vzorce, narušovat stereotypy a naopak. Výsledkem je požadavek na spravedlivou reprezentaci všech aktérů a akterek, kteří/ktelé jsou v otázkách nespravedlnosti péče dotčeni/dotčeny některou z forem nespravedlnosti, a požadavek na možnost jejich aktivní participace v rozhodovacích procesech České republiky, jež ovlivňují spravedlnost na úrovni přerozdělování a uznání. Ten je založen na změně hodnot a vzorců, jakými je péče o děti mladší tří let chápána, a na přijetí odpovědnosti za spravedlnost péče v tom ohledu, že budou principy této spravedlnosti vyrůstat z interakcí a procesů, v nichž budou mít všichni zúčastnění možnost rovnoprávně vyjadřovat své potřeby a jejich hlas bude slyšet.

Literatura

- Barvíková, J., S. Höhne, J. Palonciová, K. Svobodová. 2018. Průzkum veřejného mínění na vybudování tzv. mikrojeslí a umístování dětí mladších tří let do takového zařízení služeb péče o děti. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. Staženo 24. 8. 2021 (<https://mikrojesle.mpsv.cz/wp-content/uploads/2018/06/Průzkum-veřejného-mínění-na-vybudování-tzv.-mikrojeslí-a-umístování-děti-mladších-tří-let-do-takového-zařízení-sluzeb-péče-o-děti.pdf>).
- Beck, U. 2007. *Moc a protiváha moci v globálním věku: nová ekonomie světové politiky*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Butler, J. 2008. Merely Cultural. Pp. 42–56 in K. Olson (eds.). *Adding Insult to Injury: Nancy Fraser Debates her Critics*. London: Verso.
- Cohen, G. A. 2008. *Rescuing Justice and Equality*. Harvard: Harvard University Press.
- ČTK. 2020. V ČR by se měly opět rozšířit jesle, nahradí dětské skupiny. Praha: České noviny.

²⁸ Prorodinná politika je chápána jako souhrn opatření za účelem podpory rodin. Jedná se o průřezovou politiku, která zasahuje do problematiky přerozdělování, uznání i reprezentace. Zasahuje tak do nejrůznějších oblastí veřejného života, zároveň se však týká soukromé oblasti a jako taková musí respektovat autonomii rodin. Cílem prorodinných politik je realizace opatření, jež povedou k podpoře rodin, posílení rodičovských kompetencí a sladování rodinného a profesního života. Spravedlivá péče o děti mladší tří let je s prorodinnou politikou úzce spojena, neboť ji chápou jako rovný přístup pečujících k dostupným a kvalitním službám o děti. Tyto služby jsou totiž významným nástrojem k podpoře rovnosti na všech třech úrovních (ne)spravedlnosti.

- Staženo 20. 2. 2021 (<https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/v-cr-by-se-mely-opet-rozsirit-jesle-nahradi-detske-skupiny/1914090>).
- ČT24. 2019. Rodičovský příspěvek by se měl podle návrhu od příštího roku zvýšit. Praha: Facebook. Staženo 25. 8. 2021 (<https://www.facebook.com/CT24.cz/posts/10157690008459009>).
- Evropská komise. 2018. Zpráva komise Evropskému parlamentu, radě, evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a výboru regionů o rozvoji zařízení péče o děti pro malé děti s cílem posílit zapojení žen na trhu práce, rovnováhu mezi pracovním a soukromým životem rodičů a udržitelný růst podporující začlenění v Evropě („barcelonské cíle“). Brusel: Evropská komise. Staženo 14. 2. 2021 (<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/CS/COM-2018-273-F1-CS-MAIN-PART-1.PDF>).
- Fraser, N. 1994. After the Family Wage: Gender Equity and the Welfare State. *Political Theory* 22 (4): 591–618, <http://dx.doi.org/10.1353/dss.2016.0071>.
- Fraser, N. 1998. *Social Justice in the Age of Identity Politics: Redistribution, Recognition, Participation*. Berlin: WZB.
- Fraser, N. 2004. *Reframing Justice*. Amsterdam: The Department of Philosophy of the University of Amsterdam.
- Fraser, N. 2007. *Rozvíjení radikální imaginace. Globální přerodělování, uznání a reprezentace*. Praha: Filosofia.
- Fraser, N. 2010. *Scales of justice. Reimagining Political Space in a Globalizing World*. New York: Columbia University Press.
- Fraser, N. 2013. *Fortunes of Feminism: From State-Managed Capitalism to Neoliberal Crisis*. London: Verso.
- Fraser, N. 2016a. Capitalism's Crisis of Care. *Dissent* 63 (4): 30–37, <http://dx.doi.org/10.1353/dss.2016.0071>.
- Fraser, N. 2016b. Contradictions of Capital and Care. *New Left Review* 7 (1): 99–117.
- Fraser, N. 2017. Crisis of Care? On the Social-Reproductive Contradictions of Contemporary Capitalism. Pp. 21–37 in T. Bhattacharya (eds.). *Social Reproduction Theory. Remapping Class, Recentering Oppression*. London: Pluto Press.
- Fraser, N., A. Honneth. 2004. *Přerodělování nebo uznání?* Praha: Filosofia.
- Hamplová, D. (ed.), E. Mitchell, J. Chaloupková, M. Kotýnková. 2012. *Kdo se (po)stará? Dítě mezi rodinou, státem a trhem*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Honneth, A. 1996. *The Struggle for Recognition. The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge: Polity Press.
- Hosnedlová, P. 2020. V Česku vzniklo tisíc dětských skupin, EU je ale brzy přestane financovat. Praha: Euractiv. Staženo 25. února 2021 (<https://euractiv.cz/section/evropske-finance/news/v-cesku-vzniklo-tisic-detskych-skupin-eu-je-ale-brzy-prestane-financovat/>).
- Hrubec, M. 2013. *Kritická teorie společnosti. Český kontext*. Praha: Filosofia.
- Klímková, H. 2014. Rodina je něco, co léčí a trvá. Praha: Lidové noviny. Staženo 24. 8. 2021 (http://www.helena-klimova.cz/texty/Rodina_je_neco_co_leci_a_trva.pdf).
- Křížková, A., R. Dudová, H. Hašková, H. Maříková, Z. Uhde (eds.). 2008. *Práce a péče*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Kuchařová, V. et al. 2009. *Péče o děti předškolního a raného školního věku*. Praha: VÚPSV.

- Linková, M., M. Vohlídalová (eds.). 2018. *Gender and Neoliberalism in Czech Academia*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Matějček, Z. 2005. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada.
- MPSV. 2020. Dostupnější péče pro rodiče těch nejmenších dětí! Vláda schválila novelu zákona o jeslích. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. Staženo 7. 2. 2021 (<https://www.mpsv.cz/-/dostupnejsi-peco-pro-rodice-tech-nejmensich-deti-vlada-schvalila-novelu-zakona-o-jeslich>).
- Olson, K. 2008. Participatory Parity and Democratic Justice. Pp. 246–72 in K. Olson (ed.). *Adding Insult to Injury: Nancy Fraser Debates her Critics*. London: Verso.
- Plasová, B. 2008. Význam faktorů trhu práce pro návrat žen na trh práce po rodičovské dovolené. *Sociální studia* 5 (2): 89–105.
- Saxonberg S., H. Hašková (eds.), J. Mudrák. 2012. *Péče o nejmenší. Boření mýtů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Sekeráková Búriková, Z. 2017. *Panie k deťom a na upratovanie*. Brno: Masarykova univerzita.
- Sklair, I. 2017. *Globalization: Capitalism and its Alternatives*. Oxford: Oxford University Press.
- Szaló, S. 2009. Transnacionalismus a kritika metodologického nacionalismu. *Sociální studia* 6 (1): 49–68.
- Šturma, J. 2009. Jesle + MŠ do 3 let – ano či ne. Praha: Česká televize. Staženo 24. 8. 2021 (<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1148499747-sama-doma/209562220600037/>).
- Taylor, Ch. 1992. The Politics of Recognition. Pp. 25–73 in A. Gutmann (eds.): *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. Princeton: Princeton University Press.
- Uhde, Z. 2012. Slepá ulička instituce nájemní domácí péče. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 13 (1): 12–23.
- Uhde, Z. 2018. Caring Revolutionary Transformation: Combined Effects of a Universal Basic Income and a Public Model of Care. *Basic Income Studies* 13 (2): 1-12, <http://dx.doi.org/10.1515/bis-2017-0019>.
- Young, I. M. 1990. *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press.
- Young, I. M. 2010. *Proti útlaku a nadvládě. Transnacionální výzvy politické a feministické teorii*. Praha: Filosofia.
- Zápečová, M. 2009. Eurohádka o jesle. Praha: Hospodářské noviny. Staženo 24. 8. 2021 (<https://hn.cz/c1-33772720-eurohadka-o-jesle>).
- Zykanová, T., K. Janhubová. 2020. Analýza dostupnosti zařízení péče o děti v předškolním věku. Praha: Oddělení evaluací MPSV. Staženo 17. 2. 2021 (<https://www.esfcr.cz/documents/21802/7889628>).

© BY-NC Kristina Kalitová, 2021.

© BY-NC Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2021.

Mgr. Kristina Kalitová, Ph.D., působí na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity. Oborově se zaměřuje na kritickou teorii a problematiku péče o děti mladší tří let. Kontaktní e-mail: kristina.kalitova@osu.cz.